

PEDAGOGICKÁ FAKULTA UNIVERZITY KARLOVY V PRAZE

OBOR VYCHOVATELSTVÍ

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Dočkal Petr

Analýza letního dětského tábora Bulovka

Analysis of children's summer camp Bulovka

Praha 2013

Mgr. Jiří Veverka

Poděkování

Děkuji Mgr. Jiřímu Veverkovi za precizní vedení této bakalářské práce, ochotu a vstřícný přístup.

Děkuji kolegům z organizačního týmu letního dětského tábora Bulovka za jejich podporu při vypracování této bakalářské práce a společný zájem ve výchově a vzdělávání budoucích generací.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu, a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 20.4.2013

Dočkal Petr

Anotace

Práce se zabývá problematikou volného času dětí o letních prázdninách. Na základě analýzy konkrétního tábora – NOO Bulovka jsou formulovány základní teze o náležitostech dobrého tábora. Zároveň jsou v práci komparovány jednotlivé složky táborového programu včetně evaluace. Vedle práce s odbornou literaturou a prameny využil autor také osobní zkušenost a výsledky svého několikaletého pozorování.

Klíčová slova

volný čas, pedagogika volného času, letní dětský tábor, NOO Bulovka, letní prázdniny, analýza táborového programu

Anotation

The thesis is focused on leisure time and activities for children during the summer holidays. Based on the analysis of the specific camp - NOO Bulovka are formulated basic rules about the requirements of a good camp. At the same time are compared different components of the program including evaluation. In addition to working with literature and other sources the author used personal experience and the results of his observation.

Key words

leisure time, leisure time education, children's summer camp, NOO Bulovka, analzsis of summer camp program

1	ÚVOD	5
2	VOLNÝ ČAS	7
2.1	DEFINICE A VÝZNAM VOLNÉHO ČASU.....	7
2.2	PEDAGOGIKA VOLNÉHO ČASU.....	8
2.3	VOLNÝ ČAS DĚTÍ V RÁMCI LETNÍCH PRÁZDNIN.....	10
3	LETNÍ DĚTSKÉ TÁBORY JAKO NÁPLŇ VOLNÉHO ČASU	11
3.1	HISTORIE TÁBORŮ	11
3.2	DĚTSKÉ TÁBORY VE SVĚTĚ.....	13
3.3	TYPY TÁBORŮ.....	13
4	ORGANIZAČNÍ STRUKTURA TÁBORA	17
4.1	TÁBOROVÝ PERSONÁL	17
4.2	TÁBOROVÝ PROGRAM.....	20
5	ANALÝZA LDT NOO BULOVKY	24
5.1	VÝZKUMNÉ METODY A CÍLE.....	24
5.2	HISTORIE A CHARAKTERISTIKA	24
5.3	OBEC ZALUŽANY	27
5.4	OSTATNÍ VYBAVENÍ TÁBORA	28
5.5	KOLEKTIV VEDOUCÍCH.....	30
5.6	KOLEKTIV DĚTÍ	32
5.7	DENNÍ REŽIM.....	33
5.8	ROZBOR KONKRÉTNÍCH PROGRAMOVÝCH AKTIVIT	35
5.8.1	SPORTOVNÍ AKTIVITA – TÁBOROVÁ OLYMPIÁDA	35
5.8.2	TVOŘIVÁ AKTIVITA – ZÁVĚS Z KALÍŠKŮ, BATIKOVÁNÍ	39
5.8.3	VZDĚLÁVACÍ AKTIVITA - VÝROBA HERBÁŘE	44
5.9	SROVNÁNÍ CELOTÁBOROVÝCH HER LDT ZALUŽANY 2010 – 2012.....	45
6	ZÁVĚR	50
	Seznam pramenů a literatury:	51
	Seznam fotografií a vyobrazení:	52
	Příloha č.1: Rámcový plán.....	Chyba! Záložka není definována.
	Příloha č.2: Vzorový dotazník	Chyba! Záložka není definována.

1 ÚVOD

Téma, které jsem pro svoji bakalářskou práci zvolil, se týká dětí a organizace dětského tábora. Tato problematika je mi blízká, neboť se již dlouhou řadu let aktivně věnuji celoroční práci s mládeží. Na tábor, který ve své práci popisuji, jezdím jako oddílový vedoucí. Vzhledem ke skutečnosti, že v mém povolání se často setkávám se sociálně patologickými jevy projevujícími se u dospívající mládeže, chtěl jsem i já osobně přispět k tomu, že pomohu směřovat mládež správným směrem. Letní dětské tábory jsou dle mého názoru ideální příležitostí, jak ukázat dětem smysluplné využití volného času. Je nepochybné, že tábory mají výchovně vzdělávací, sociální a zejména preventivní funkci, o kterých bude pojednáno dále.

Dětské tábory mají v naší zemi dlouholetou tradici a jsou stále hojně navštěvovány i v dnešní hektické době. Dětské tábory zajišťují pro děti komplexní program, kde se o děti stará vždy tým zkušených lidí, proto je možnost své děti umístit na dětský tábor stále ve velké míře rodiči využívána. Bohužel ne všichni rodiče mají finanční prostředky, aby mohli své děti na tábor umístit. Často právě tyto děti zůstávají doma u rodičů, nebo u svých prarodičů. Ovšem trávení volného času dětí bez programu a sportovních aktivit zejména o velkých prázdninách přináší i jistá rizika. Každoročně slýcháme ze sdělovacích prostředků, kolik se stalo dětských úrazů, nebo o tragických událostech týkajících se dětí. Tato skutečnost je dána faktem, že děti o (nejen) letních prázdninách mají mnohem více volného času a mnohdy samy nevědí, jak s tímto volným časem účelně naložit. Proto si myslím, že účast dítěte na dětském táboře je naprosto vhodnou volbou a na následujících stránkách se pokusím tento svůj názor obhájit.

Jak jsem již uvedl, jezdím jako oddílový vedoucí na letní dětský tábor v obci Zalužany, jehož zřizovatelem a provozovatelem je Nezávislá odborová organizace Bulovka v Praze. Ve své práci bych rád analyzoval program, vybavení tábora, ale také odborný personál, který celý tábor zastřešuje, určuje jeho směr a působení na svěřené děti a v neposlední řadě také vytváří atmosféru a ducha celého tábora. Dále na základě dotazníkového výzkumu provedeného v roce 2012 budu analyzovat spokojenost

a naplnění (případně nenaplnění) očekávání dětí na tomto táboře a následně vypracuji evaluaci.

Jedním z dílčích cílů mé práce je i nalézt odpovědi na otázky, jaké jsou kvalitativní hodnoty letního dětského tábora Bulovka po personální stránce, jaké jsou největší přínosy letních dětských táborů jako volnočasové aktivity pro děti, jaké mají být parametry správného a vyváženého táborového programu a některé další.

2 VOLNÝ ČAS

2.1 DEFINICE A VÝZNAM VOLNÉHO ČASU

Výkladem problematiky volného času se zabývá velké množství odborných publikací. Definice volného času tak nejsou vždy zcela jednotné. Dle pedagogického slovníku je volný čas technicky definován jako: „čas, se kterým člověk může nakládat podle svého uvážení a na základě svých zájmů. Volný čas je doba, která zůstane z 24 hodin běžného dne, po odečtení času věnovaného práci, péči o rodinu a domácnost, péči o vlastní fyzické potřeby (včetně spánku).“¹ Pod pojmem „volný čas“ tedy obvykle zahrnujeme zábavu, zájmové činnosti, dobrovolné vzdělávání, dobrovolnou a společensky prospěšnou činnost, odpočinek, rekreaci a veškerý čas s těmito činnostmi spojený. Určující vliv pro volný čas² mají dále dle J. Pávkové svoboda volby, jak s tímto časem naložit a radost, uspokojení a uvolnění, kterou nám takovýto čas přináší. Na výchovu a vzdělávání ve volném čase je zaměřena pedagogika volného času, o které bude pojednáno v následující kapitole.

První vymezení volného času pochází již ze starověkého Řecka. Filozof Aristoteles ho definoval jako čas určený pro čtení veršů, rozumování, setkávání se s přáteli a poslouchání hudby. Dle něj však neměl volný čas nic společného s lenošením a nicneděláním. Ve středověku byl volný čas vnímán jako „úsek věnovaný modlitbám a rozjímání, ale také různým zábavám, hrám a tancům. Naopak renesance cíleně utlumovala význam volného času a preferovala práci.“³ Je patrné, že volný čas byl napříč staletími definován velkým množstvím odborníků. Jejich názory se částečně překrývají a prolínají, ovšem v jistých aspektech se i odlišují.

Volný čas⁴ má dozajista v našem životě nesmírný význam. Ze sociálně-psychologického hlediska je podstatné formování mezilidských vztahů, které probíhá právě ve volném čase. Má ale též význam „očistný“ z hlediska tělesného a duševního zdraví člověka. V rámci volnočasových aktivit probíhá také další osobnostně-sociální rozvoj jedince.

¹ PRŮCHA, J.; WALTEROVÁ, E.; MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, s.r.o., 2003, str. 274.

² PÁVKOVÁ, J. *Pedagogika volného času*. Praha: Portál, s.r.o., 2002, str. 15.

³ HODANĚ, B.; DOHNAL, T. *Rekreologie*. Olomouc: Hanex, 2005.

⁴ HOFBAUER, B. *Děti, mládež a volný čas*. Praha: Portál, 2004.

Na základě těchto i dalších pohledů na problematiku volného času můžeme definovat tři základní funkce volného času⁵:

- 1) výchovně vzdělávací;
- 2) zdravotní;
- 3) sociální.

Na **výchovně vzdělávací** funkci se obvykle podílejí jednotlivé instituce a volnočasová zařízení, jakou jsou např. domovy dětí a mládeže, střediska volného času, základní umělecké školy a další. Zde jsou děti vedeny ke společensky žádoucímu a užitečnému využití volného času a zároveň motivovány, aby svůj čas takto využívaly i nadále. Prostřednictvím svobodného získávání nových dovedností, zkušeností a rozšiřování obzorů v podstatě směřují k celoživotnímu vzdělávání.

Ze **zdravotního** hlediska je volný čas důležitý především pro vyvážení režimu celého dne, tedy poměru času věnovaného práci a zábavě, činnostem duševních a fyzických, organizovaných či spontánních atd. Dle mého názoru by dnešní děti měly být především motivovány trávit svůj volný čas více venku na čerstvém vzduchu, navazovat skutečné vztahy a poznávat krásy reálného světa spíše, než toho kybernetického či virtuálního.

Tím se dostáváme i k funkci **sociální**, v rámci které se navazují základní sociální vazby: např. přátelství či kamarádství, fungování ve skupině, procvičují se komunikační dovednosti a dochází k seznámení se základními pravidly společenského chování, resp. zásady komunikace a chování ve skupině, jejich vzájemná přizpůsobivost dané komunitě.

2.2 PEDAGOGIKA VOLNÉHO ČASU

Pedagogika volného času je pedagogická disciplína, která: *„je zaměřena na výchovné a vzdělávací prostředky, napomáhající autonomnímu a smysluplnému*

⁵ PÁVKOVÁ, J. *Pedagogika volného času*. Praha: Portál, s.r.o., 2002, str. 15.

*využívání volného času dětí, dospívajících i dospělých.*⁶ Průmysl volného času a hromadné sdělovací prostředky se ale častokrát snaží využít náš volný čas pro různé formy manipulace, čímž ho zbavují jednoho z jeho základních znaků – tedy svobodné volby s jeho nakládáním. Pedagogika volného času se snaží zamezit problémovému chování a výskytu jeho nežádoucích forem (jako je např. agrese, delikvence či užívání návykových látek), které jsou způsobeny neschopností nakládat se svým volným časem, resp. absencí schopnosti volby.

Souhrnně řečeno tedy pedagogika volného času⁷ nahlíží na dříve definovaný pojem volného času především z hlediska vlivu na člověka a z hlediska možností, které člověku poskytuje pro jeho socializaci a osobnostní rozvoj. Důraz klade především na rozvoj individua, budování vztahů skrze volnočasové aktivity a schopnost „dobře“ nakládat se svým časem. Zakladateli německé moderní pedagogiky volného času jsou Wolfgang Nahrstedt a Horst W. Opaschowski. Ačkoliv je německé pojetí pedagogiky volného času velmi ambiciózní, především pro vysoké výchovné cíle – tzv. volnočasové kompetence, v současnosti toto pojetí ustupuje do pozadí a nahrazuje jej anglo-saské pojetí volného času, tedy **rekreologie** (leisure and recreation studies).

Problematický může být i samotný pojem pedagoga volného času. V minulosti se již prokázalo, že požadavky na vzdělání či zkušenosti nemusí mít určující charakter, jelikož vysokoškolský diplom ještě nedělá z člověka dobrého pedagoga, tedy ani pedagoga volného času. Na druhé straně je dnes studium pedagogického minima i ze zákona nezbytnou nutností pro práci s dětmi a mládeží v akreditovaných či certifikovaných sdruženích a zařízení řešící volný čas mládeže a dětí.

Volný čas má přesahy i do dalších pedagogických disciplín a jim příbuzných oborů.⁸ Zaměříme-li se např. na proces socializace a pomoc těm, kteří mají problém se zapojením do společnosti, dostáváme se do sfér sociální pedagogiky. Jestliže nás chování člověka ve volném čase zajímá především z hlediska jeho vnitřního světa a chceme-li pozorováním zjistit více o něm samotném, pak se pohybujeme spíše v oblasti psychologie. Obdobných příkladů by ale samozřejmě mohlo být mnohem více.

⁶ PRŮCHA, J.; WALTEROVÁ, E.; MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, s.r.o., 2003, str. 160.

⁷ PÁVKOVÁ, J. *Pedagogika volného času*. Praha: Portál, s.r.o., 2002.

⁸ VÁŽANSKÝ, M.; *Základy pedagogiky volného času* (skriptum). Brno: Paido, 1995.

2.3 VOLNÝ ČAS DĚTÍ V RÁMCI LETNÍCH PRÁZDIN

V této kapitole se ještě krátce zmíním o oblasti volného času dětí, o letních prázdninách (nebo též velkých prázdninách), kdy je hlavní sezóna dětských táborů a v tomto termínu probíhá i LDT NOO Bulovka, který je předmětem mojí další analýzy.

Letní prázdniny jsou definovány jako: „*Část školního roku, kdy neprobíhá výuka. Termíny prázdnin na základních a středních školách stanoví právní předpisy Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy. V České republice trvají hlavní prázdniny dva měsíce, a to od 1. července do 31. srpna.*“⁹

V období letních prázdnin neprobíhá pravidelná školní výuka, děti jsou tedy osvobozeny i od dalších, s ní souvisejících, povinností. Uvolní se tak i čas původně věnovaný přípravě na vyučování – zejména průběžnému učení, vypracovávání domácích úkolů atp. Nefungují ani školní družiny, přerušeny je provoz i většiny dalších zařízení s aktivitami pro volný čas dětí. Na děti a především pak na jejich rodiče je tak kladen mnohem větší tlak při rozhodování, jak naložit s volným časem. Není náhodou, že právě o letních prázdninách roste počet zranění způsobených nevhodnými či nebezpečnými aktivitami. Jako obyvatel Prahy jsem si zároveň nemohl nevšimnout rostoucího počtu bezcílně bloumajících dětí na sídlištích a v obchodních centrech, a to zejména v tomto inkriminovaném období.

Ve snaze zajistit alespoň na část prázdnin svým potomkům souvislou a kvalitní aktivitu tak rodiče většinou volí variantu letního dětského tábora. Díky pevnému režimu a organizační struktuře, přítomnosti pedagogického dozoru či jinak zkušeného personálu a zapojení dítěte do širšího kolektivu, se minimalizují případná rizika. LDT poskytuje dle mého názoru jednu z nejvhodnějších náplní volného času o letních prázdninách spojenou s motivačním a pozitivním působením na děti.

⁹ PRŮCHA, J.; WALTEROVÁ, E.; MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, s.r.o., 2003, str. 177.

3 LETNÍ DĚTSKÉ TÁBORY JAKO NÁPLŇ VOLNÉHO ČASU

Existují různé podoby táborů, obecně však můžeme tento pojem vyložit jako soubor aktivních činností pro děti v přírodním prostředí, nejčastěji konaných o letních prázdninách. Charakteristickými rysy bývá sepjetí s přírodou, volný pohyb a sportovní aktivity, kolektivní soužití uměle vytvořené skupiny dětí a uvolnění od povinností školního roku. Zákon 258/2000 Sb., O ochraně veřejného zdraví definuje tábor takto: „*zotavovací akcí je organizovaný pobyt 30 a více dětí ve věku do 15 let na dobu delší než 5 dnů, jehož účelem je posílit zdraví dětí, zvýšit jejich tělesnou zdatnost, popřípadě i získat specifické znalosti nebo dovednosti.*“¹⁰ Tábor v dětech podněcuje rozvoj samostatnosti, jelikož v čase, kdy nevede program oddílový vedoucí, rozhoduje o způsobu využití svého volného času samo (např. zda jít sportovat nebo jít na procházku nebo sledovat film). Vedle toho je dalším výrazným projevem sebevýchovy socializační úsilí, které musí dítě na táboře vynaložit. Vytváří se vrstevnické skupiny, v jejichž rámci se děti učí vzájemně se tolerovat a spolupracovat. To ale skýtá i mnohá nebezpečí, jakými může být sociální izolace nebo dokonce šikana. Z tohoto důvodu by měly být, podle mého soudu, součástí definice pojmu tábor i požadavky na kvalifikovanost vedení, které je schopno zajistit bezpečnost pro dětské účastníky.

3.1 HISTORIE TÁBORŮ

První dětské tábory vznikly pravděpodobně ve Spojených státech amerických. V roce 1861 proběhl první historicky doložený tábor ve státě Connecticut. Založil ho Frederick W. Gunn pod názvem *The Gunnery Camp*. Společně se svojí ženou vzal své žáky na dvoutýdenní přípravu, na které se vedle učení věnovali také rybaření, lovení divoké zvěře nebo ježdění na loďce. Vzhledem k velkému úspěchu u žáků pokračoval v pořádání akcí i nadále a vydržel po celých dvanáct let. Položil tak pevný základ této tradici, která se následně rozšířila po celém světě. Následný rozvoj a šíření myšlenky

¹⁰ BEROUŠEK, P. *Rádce provozovatele a vedoucího dětského tábora*. Trutnov: Sondy, 2004, str. 64.

převzaly další organizace, především pak ty skautské. První skautský tábor se konal ve stejném roce, ve kterém byla tato organizace založena, na základě myšlenek britského generála Roberta Baden-Powella – tedy v roce 1907.¹¹

Vedle skautingu fungovalo od roku 1902 i sdružení Woodcraft Indians¹², založené E. T. Setonem. Členové tohoto hnutí chtěli žít po vzoru indiánů volným životem bez vymožeností moderní civilizace a v sepetí s přírodou. Robert Baden-Powell se s myšlenkami Woodcraft Indians sice seznámil, ale následně je zavrhl. V rámci skautingu vyžadoval větší disciplínu a řád, než Woodcraft Indians.

V Čechách se první tábor konal na Lipnici v roce 1912. Skautské hnutí k nám proniklo v období před první světovou válkou. Hlavním propagátorem táborových myšlenek u nás byl Antonín Benjamin Svojsík, který propojil skautskou filozofii Baden-Powella s myšlenkami hnutí Woodcraft Indians. Vzniklo tak sdružení Junák – Český skaut¹³, které sehrálo významnou úlohu ve zlaté éře tábournictví a skautingu u nás. V průběhu nacistické okupace a období komunismu byla činnost Junáka samozřejmě zakázána, vždy se však znovu obnovila.

Neopominutelný vliv na podobu dnešních dětských táborů měly také pionýrské tábory, které byly zakládány v období socialismu (v celém Sovětském svazu jich bylo na čtyřicet tisíc). Vedle prázdninových dobrodružství se ale jednalo také o nástroj šíření komunistické ideologie prostřednictvím dětí, jak dokazuje i dobře známý sborový pozdrav každého pionýra: „*K budování socialistické vlasti bud' připraven! Vždy připraven!*“. Nejznámějším pionýrským táborem byl Artěk, nacházející se na poloostrově Krym nedaleko města Gurzuf, který byl založen v roce 1925. Za dobu jeho existence jím prošel téměř milion dětí. Jelikož se jednalo o tábor mezinárodní, bylo zde i mnoho dětí z tehdejšího Československa. Po vzoru Artěku vznikl také u nás vzorový pionýrský tábor v Seči u Chrudimi. Po roce 1989 dochází k uvolnění a obnově řady dětských organizací, které nabízejí prázdninové aktivity pro děti a mládež.

¹¹ HURIKÁN, B. *Dějiny trampingu*. Zlín: Novinář, 1990.

¹² [ANONYM]. *Liga lesní moudrosti (popis)*. [online]. [cit. 15.4.2013]. URL: <www.woodcraft.cz>.

¹³ JUNÁK, časopis skautů a skautek, ročník 35, únor 1992.

3.2 DĚTSKÉ TÁBORY VE SVĚTĚ

Letní dětské tábory jsou populární téměř všude ve světě. V každé zemi či státu mají svá konkrétní specifika vzhledem ke geografickým možnostem, politickému systému v zemi a mnoha dalším faktorům. Ve Spojených státech amerických řídí letní dětské tábory (v angličtině summer camps) Americká táborová asociace. Ta udává jednotlivým táborům akreditace podle přísných podmínek, existuje ale i velké množství táborů mimo tento systém. Tábory v USA organizují především dětské organizace, jakými jsou skaut, YMCA, YWCA nebo 4-H.

V Rusku sice došlo po zániku Sovětského svazu k poklesu počtu táborů, ale dodnes existuje i mnoho stálých táborů. Ve Francii navštěvuje tábory pravidelně čtvrtina francouzských dětí. Ve Finsku mají vedle táborů organizovaných skauty nebo sportovními kluby velký podíl tábory pořádané církvemi a jejich odnožemi. Směřování táborům ve Velké Británii na dlouhou dobu určil již dříve zmíněný zakladatel skautu Robert Baden-Powell. Model tábora ve skautském duchu je plný aktivit spojených s přírodou a jejím poznáváním. V současné době se ale i v Anglii posouvají tábory blíže modernějším trendům. Tábory se však pořádají i v mnoha dalších mimoevropských rozvinutých zemích. V Číně většinu táborů organizuje vzdělávací vládní středisko, ale také roste počet těch soukromých, otevřených pro děti z nejrůznějších vrstev a regionů. Zvláštností je například indický program Youreka, osmidenní vzdělávací program pro děti od 9 do 15 let, využívající přírodní scenérie Himálaje.

3.3 TYPY TÁBORŮ

Jak již vyplývá z předešlé teoretické kapitoly, letní dětské tábory se počítají jako jedna z možných forem výchovy ve volném čase. Podle ustálených konvencí můžeme za dětský tábor považovat takovou akci, která je svým rozsahem delší než čtyři dny.¹⁴ Samostatnou kategorií potom tvoří tábory příměstské, které většinou probíhají spíše formou prodloužených víkendů a v rámci celého školního roku. Děti na takovýchto táborech nepřespávají, ale vrací se vždy večer domů. Obvykle trvají letní táborové

¹⁴ BEROUŠEK, P. *Rádce provozovatele a vedoucího dětského tábora*. Trutnov: Sondy, 2004, str. 64.

pobyty dva týdny. Tato hranice je ale velmi individuální a její vnímání je subjektivní. Popisovaný tábor NOO Bulovka je koncipován jako tříturnusový, přičemž turnus, kde působím jako oddílový vedoucí, trvá zpravidla 22 dní (minimálně však tři týdny). Na vedoucí jsou sice kladeny mnohem vyšší nároky – především co se týká přípravy programu a náplně jednotlivých dní, ale též jejich vlastní fyzické i psychické kondice a výdrže. Proto je nutné, aby vedení takového tábora předcházelo důsledkům fyzického i psychického vyčerpání a včas a vhodně implementovalo systém, který tento jev zcela eliminuje, nebo alespoň maximálně omezí. Samozřejmě se musí zohlednit i pohled z druhé strany – tedy ze strany dětí, účastníků tábora. I malým táborníkům se začne na delším táboře mnohem pravděpodobněji a intenzivněji stýskat po rodičích a po domově. Delší doba tábora však přináší i nepopiratelné výhody. Celotáborové hry mohou být daleko propracovanější a více provázané. Tábor pak působí uceleněji a neskládá se pouze z jednotlivých nesourodých aktivit a her, které jsou k sobě uměle slepeny a pospojovány. Vznikají též mnohem pevnější přátelské vazby mezi táborníky, děti mají mnohem více prostoru k poznávání a následnému utužování vazeb. Delší výchovné působení a delší vliv kolektivu výrazně přispívá k samostatnosti dítěte. Bezesporu je pro děti také příznivý delší pobyt v přírodním prostředí na čerstvém vzduchu.

Tábory můžeme rozdělit do několika kategorií dle různých kritérií.¹⁵

Dle charakteristiky účastníků dělíme tábory na:

- běžné – pro všechny děti z řadové populace bez zdravotních potíží;
- ozdravné – rehabilitační a ozdravné pobyty pro děti trpící určitou chorobou či zotavující se po zranění (alergie, astma, chronicky nemocné či handicapované děti);
- integrované – jedná se o speciální typy táborů, které se snaží v určité míře zapojit mezi účastníky tábora např. děti z dětských domovů, zdravotně postižené, handicapované, děti z rizikových skupin či národnostních menšin.

¹⁵ Tamtéž.

Podle způsobu ubytování můžeme tábory rozdělit na:

- stálé – účastníci pobývají po celou dobu tábora na jednom konkrétním místě (stany, chatky, chata);
- putovní – ubytování není delší, než dva dny na stejném místě;¹⁶
- hvězdicovité – zpravidla se jedná o cyklistické nebo turistické tábory, které po celou dobu sídlí na jednom konkrétním místě a podnikají výlety do okolí, ze kterých se vždy vrací zpět na základnu.

Obsahové zaměření tábory rozdělí do kategorií:

- všeobecné – tábor je zaměřen na rozličné aktivity bez konkrétní specializace;
- odborné – program je orientován na jedno konkrétní odvětví, např. sportovní disciplínu (jezdecký tábor, fotbalový tábor, taneční tábor, tábor věnovaný bojovým uměním), výuku cizího jazyka, či dovednosti z oblastí technických (modelářský tábor), přírodovědných (tábor mladých botaniků, tábor s koňmi) nebo uměleckých (výtvarný tábor, dramatický tábor, keramický tábor).

Dále můžeme tábory dělit např. podle období, ve kterém se uskutečňují (tedy na letní, zimní či podzimní), podle věku účastníků na tábory předškolní a pro školáky atp. Za trend lze dnes bezesporu označit velký nárůst táborů, které jsou tematicky inspirované počítačovými hrami, filmy nebo fantasy literaturou. Výjimku netvoří ani tábory využívající moderních sportovišť, jako jsou například akvatábory (v blízkosti velkých akvaparků) nebo golfové tábory organizované přímo v golfovém resortu. Naopak na mírném ústupu jsou tábory, jejichž program je orientován na tramping a osvojování tábornických znalostí, dovedností a principů. S tematickým zaměřením konkrétního letního tábora pak obvykle souvisí i úroveň ubytování a denní režim

¹⁶ V rámci tohoto typu je možné další dělení na tábory vodácké, turistické a cykloturistické.

táborníků. Ten může být vzhledem k rozmanitosti táborových programů různorodý, v každém případě ale musí odpovídat věku a zdravotnímu stavu dětí. Psychická a fyzická zátěž s ním spjatá musí vždy být přiměřená jejich věku, schopnostem a možnostem.

Velmi podstatným faktorem je též dělení z hlediska organizační struktury. Zatímco např. na skautské tábory jezdí děti, které se setkávají v průběhu celého roku a jsou zvyklé společně pracovat např. jednou týdně, na druhé straně na „veřejné“ tábory se může přihlásit takřka kdokoliv bez jakékoliv společné historie a znalosti kolektivu.¹⁷ Pro většinu podobných organizací a hnutí jsou tábory vrcholem jejich celoroční práce s dětmi. LDT Bulovka se blíží spíše variantě otevřeného veřejného tábora, ačkoliv původně vznikl jako tábor pro děti lékařů a zdravotnických zaměstnanců ze zmíněného zařízení. Dnes už na něj ale jezdí i děti, jejichž rodiče pracují mimo nemocnici.

¹⁷ Ačkoli z vlastní zkušenosti mohu tvrdit, že 70–80 % dětských účastníků se na tábory pravidelně vrací a tvoří tak „pevné jádro“ a tudíž stabilní skupinu.

4 ORGANIZAČNÍ STRUKTURA TÁBORA

4.1 TÁBOROVÝ PERSONÁL

Běžný kolektiv táborových pracovníků tvoří většinou ustálené skupiny mladých lidí. Podle Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy by měli všichni vedoucí prázdninových pobytů pro děti absolvovat školení se základy pedagogiky a psychologie, seznámit se se zásadami pobytu v přírodě, ovládat základy první pomoci a vyznat se v pravidlech bezpečnosti a ochrany zdraví při práci s dětmi. Z vlastní zkušenosti mohou potvrdit pravidelné a nekompromisní kontroly v průběhu tábora a to nejen týkající se hygieny a bezpečnosti, ale také požární ochrany atp. Pravidelná školení jsou nezbytná pro každého táborového vedoucího (a pochopitelně i další táborový personál). Každý tábor musí mít také jasně rozdělenou zodpovědnost a kompetence mezi jednotlivé členy organizačního týmu, a to i v případě menších táborů, kdy některé funkce vykonává z personálních důvodů pouze jeden člověk.

Hlavní vedoucí a zástupce hlavního vedoucího

Hlavní vedoucí je nejen osobou nejvýše postavenou, ale také osobou zodpovědnou za účastníky (děti), bezvadný organizační chod, správní záležitosti (chod kuchyně, režim ošetřovny a izolací). Zároveň by měl mít takové charakterové a osobnostní vlastnosti, aby dokázal táborový tým pozitivně motivovat k práci s dětmi a táborový program vhodně směřoval k důstojným cílům. Musí být schopen sestavit pracovní kolektiv a zároveň ho dobře vést, mít jeho důvěru a dostatečný respekt. Stará se o bezproblémový chod tábora a zároveň zajišťuje komunikaci s příslušnými úřady a zřizovatelem. Zodpovídá také za celotáborový program a dohlíží na vytváření adekvátních podmínek pro chod tábora. Spravuje také hospodaření tábora a to nejen po finanční stránce, ale také např. co se týče zásob potravin či hygienických potřeb. Organizuje pravidelné porady s ostatními táborovými pracovníky, na kterých se řeší veškeré organizační a programové záležitosti. Plnoletost hlavního vedoucího je z hlediska legislativy nutností vzhledem k zodpovědnosti a dalším předpokladům je žádoucí, aby hlavní vedoucí byl skutečně vyzrálá osobnost s jasnou koncepcí. Proto hlavního vedoucího zpravidla zastává člověk starší 21 let. Jelikož do jeho kompetencí

patří i kontrola činností v táborové kuchyni, měl by mít i platný zdravotní průkaz. Především na větších táborech¹⁸ má hlavní vedoucí i svého zástupce, který pomáhá s vyřizováním nutné táborové agendy. V případě nepřítomnosti hlavního vedoucího přebírá veškeré jeho pravomoci a povinnosti. Svého zástupce by měl hlavní vedoucí volit vždy s dostatečným uvážením. Měli by společně tvořit dobrý tým, který se vzájemně doplňuje, ale také vyvažuje. Nadneseně řečeno, nestačí, aby hlavní vedoucí a jeho zástupce byli pouze dobří kamarádi.

Oddílový vedoucí

Od oddílových vedoucích se očekávají odborné a osobnostní předpoklady pro práci s dětmi. Zodpovídají totiž za jejich zdraví a bezpečnost v nepřetržitě průběhu celého tábora. Připravují také program pro svůj přidělený oddíl nad rámec přípravy celotáborových aktivit. Oddílový vedoucí by měl být pro svoje svěření osobním příkladem, a to nejen v dodržování táborových zásad a řádu. Jeho povinností je formovat a usměrňovat vztahy v oddíle, pečovat o kázeň a pořádek mezi dětmi. Jeho mnohdy nejkomplicovanějším úkolem je vzbudit v dětech zájem a být jim důvěryhodnou oporou v nesnázích. Někteří oddíloví vedoucí také metodicky vedou přiděleného praktikanta. Oddíloví vedoucí se zodpovídají hlavnímu vedoucímu, popřípadě jeho zástupci.

Praktikanti

Praktikanti se v drtivé většině případů rekrutují z řad dětí, které se v minulosti samy účastnily stejného tábora, ale vzhledem k dosažení horního věkového limitu už nadále nemohou na tábor jezdit jako táborníci. Tito vybraní jedinci se potom stávají oporou oddílového vedoucího, který z nich vychovává svou budoucí náhradu. Praktikanti nemají žádnou právní odpovědnost za děti, předpokládá se u nich ale odpovědnost morální. Většinou se jedná o studenty prvního ročníku středních škol, kteří vykazují potřebné předpoklady pro práci s dětmi a dobré začlenění do stávajícího kolektivu oddílových vedoucích.

¹⁸ Zde myšleno zejména v ohledu na počet účastníků, se kterým souvisí počet oddílů, dělení do věkových kategorií apod.

Zdravotník

Účast zdravotníka je na každém táboře ze zákona povinná. Musí být k dispozici nepřetržitě po celých 24 hodin denně. Funkci zdravotníka může vykonávat jakákoliv plnoletá osoba, která splňuje alespoň jednu z následujících podmínek:

- 1) má úplné střední odborné vzdělání v oborech všeobecná sestra, dětská sestra nebo porodní asistentka;
- 2) absolvoval kurz první pomoci se zaměřením na zdravotnickou činnost na zotavovacích akcích;
- 3) je studentem lékařské fakulty po absolvování třetího ročníku.

Zdravotník zodpovídá za dodržování platné legislativy a právních norem zejména z hlediska hygieny a bezpečnosti. Pečlivě vede zdravotnický deník a další potřebnou dokumentaci. V případě úrazu nebo nemoci doprovázejí děti k lékaři nebo do nemocnice. Pro případné nemocné by vždy měla být v táboře vyčleněná izolovaná místnost – tzv. marodka.¹⁹ Mezi kompetence zdravotníka patří i dohled nad skladbou a dodržováním jídelního lístku. Ze své funkce je oprávněn provádět zásahy do skladby jídelničky a vznášet připomínky ke kvalitě předkládaných jídel. Ze své praxe je vlastníkem zdravotního průkazu, jenž mu umožňuje vstup do kuchyně.

Hlavní kuchař

Vedoucí kuchyně musí být držitelem zdravotního průkazu o zdravotní způsobilosti od praktického lékaře k činnostem epidemiologicky závažným. Musí mít dobré znalosti o pravidlech řádného společného stravování a znát hygienické směrnice pro stravování v táborech. Měl by dodržovat pravidla zdravé výživy a starat se o pestrost a rozmanitost stravy danou aktuálním spotřebitelským košem. Dbá na správné uskladnění potravin a zodpovídá se případným hygienickým kontrolám. Je zodpovědný za kvalitu vody používané v kuchyni. Pokud nepoužívá kupovanou balenou vodu, je povinen na vyžádání kompetentních orgánů předložit platný rozbor vody z akreditované laboratoře.

¹⁹ U větších táborů je tato izolace zpravidla ještě dělena na dívčí a chlapeckou.

Další personál

Např. uklízeč/ka, má na starosti úklid v budově, kde se stará o čistotu společných prostor, zejména tedy jídelny, chodeb, sociálních zařízení. Uklízečka je zpravidla součástí táborového týmu a je na táboře přítomna po celou jeho dobu. Pracovní doba uklízečky není zcela přesně daná, většinou uklízí i několikrát denně dle potřeby. Dále sportovní vedoucí, pomocní pracovníci kuchyně, pomocný zdravotník atp.

4.2 TÁBOROVÝ PROGRAM

Táborový program je kompletní souhrn veškerých činností, které budou účastníci – děti – během celého pobytu vykonávat. Programové rozvržení by mělo být známo vždy dopředu před začátkem tábora, aby se na něj mohli jednotliví oddíloví vedoucí a praktikanti důkladně připravit. Za tímto účelem většinou vzniká programový přehled – tzv. rámcový plán.²⁰ S programem na následující den jsou seznámeny i děti. K tomu mj. slouží pravidelný nástup, který zpravidla vede hlavní vedoucí. Tento program je rovněž vhodné také vyvěsit v písemné formě na viditelné místo, např. do jídelny apod. Při plánování programu na následující den je vždy nutné operativně brát v úvahu mnohé aspekty, jako je např. počasí, celkovou náladu v oddíle, aby se v případě krize včas zasadila správná motivační aktivita na posílení upadající morálky. Při sestavování programu je nutné brát v potaz hned několik významných faktorů, jakými jsou např. tematické zaměření tábora, délka pobytu, věk, pohlaví a počet dětí a mnoho dalších.

Na většině táborů se odlišují dva typy programů – oddílový a celotáborový. Oddílovým programem se rozumí takový, v rámci kterého pracují jednotliví oddíloví vedoucí a praktikanti pouze se svým konkrétním oddílem dětí. Sami rozhodují o náplni jejich volného času a svým způsobem tak předávají dětem své zkušenosti a znalosti. Výhodou oddílových aktivit je možnost individuálního přístupu k dětem, navázání užšího přátelského kontaktu a získání jejich důvěry. Tyto aktivity zároveň dávají táborníkům větší možnost k poznávání se mezi sebou a k budování svého postavení

²⁰ Vzorový formulář pro rámcový plán LDT Bulovka viz příloha č. 1.

v rámci dětského kolektivu. Zde se nabízí velký prostor k výchovnému působení na děti a je jen na schopnostech a zkušenostech oddílového vedoucího, jak s ním naloží a využije vhodných nástrojů k formování dětské osobnosti.

Jakmile se děti v rámci svého oddílu seznámí, vstupuje do hry i celotáborový program, který umožňuje větší míru socializace a učí děti spolupráci i napříč oddíly. Zároveň přináší v dnešní době velmi atraktivní prvek soutěžení, kdy jednotlivé oddíly soutěží mezi sebou v rámci jednotlivých her, ale např. též v bodování úklidu, o nejlepší služební oddíl atd. Získávají tím větší motivaci²¹ a zároveň se v rámci svých oddílů více semknou jako jeden tým – naučí se táhnout za jeden provaz. Do celotáborového programu řadíme tedy akce na nichž je účast povinná pro všechny účastníky tábora.

Jednotící rámeček všem táborovým aktivitám potom udává tzv. celotáborová hra,²² která by měla být důležitou a téměř nedílnou součástí každého tábora. Definiuje nosné téma, které je společné pro všechny děti po celou dobu pobytu. Jedná se většinou o několik etap (her), v rámci kterých soutěží skupiny dětí mezi sebou. Jako etapa se dá v podstatě použít jakákoliv hra, u které se vhodným způsobem navodí motivace a souvislost s nosným příběhem CETEHu. Nemusí vždy směřovat k výchovným cílům, jejich hlavní náplní může být též vyvolání zážitku. Pro větší efekt jsou hry většinou zasazeny do souvislého příběhu a umocněny patřičným, zpravidla divadelním způsobem. Zároveň ale musí být příběhová linie natolik jasná, jednoduchá a přímočará, aby ji zvládli sledovat všichni účastníci bez rozdílu věku. Mimořádný význam má potom také samotný závěr celotáborové hry, kdy se vyhodnocují výsledky, udělují diplomy a odměny. To totiž často ovlivňuje celkový dojem z tábora nejvíce. Výsledky a průběh vzájemného soutěžení musí být pro děti vždy patrné a jednoduše viditelné. Proto je vhodné grafické znázornění průběhu CETEHu (tabulové bodování), jehož grafika opět koresponduje s nosným příběhem, a na kterém i malé děti bez potíží poznají svou pozici mezi ostatními soutěžícími. Vhodnými náměty pro celotáborové hry mohou být literární a filmové předlohy, historická období, ale také zajímavosti ze současnosti. O konkrétních případech celotáborových her LDT Bulovka bude ještě pojednáno dále.

²¹ Tato motivace je umocněna také možností získat nějakou cenu či sladkost. Ovšem tyto odměny musí mít vždy charakter pouze podpůrného motivačního prvku. Děti by neměly být aktivní a soutěživé pouze pro vidinu zajímavé ceny či sladké odměny.

²² Pro celotáborovou hru se ustálilo zkratkové slovo CETEH (celotáborová etapová hra).

Všechny táborové aktivity můžeme rozdělit podle jejich zaměření do několika kategorií²³:

- **fyzické:** velmi důležitou a největší součástí táborového programu a jeho doplňkových činností jsou aktivity na čerstvém vzduchu se zvýšenou fyzickou aktivitou (např. týmové sporty, koupání, olympiáda, využívání jakéhokoli dalšího sportovního náčiní, které poskytuje táborové zázemí);
- **kreativní:** tyto aktivity by měly v dostatečné míře vyvažovat sportovní stránku tábora, jedná se o aktivity, při kterých se rozvíjí dětská fantazie a tvořivost (např. výtvarné aktivity a malování, dramatické hry a cvičení, práce s přírodními materiály atp.);
- **sociální:** aktivity jsou zaměřeny na společnou interakci dětí, budování vztahů v kolektivu dětí a vedoucích, na začátku celého tábora mají velký význam teambuildingové a poznávací hry a cvičení (jejich význam by se ale neměl opomíjet ani v průběhu tábora), vedoucí by měl vycítit dynamiku skupiny a vhodnými hrami a cvičeními katalyzovat případné problémy;
- **psychologické:** do této kategorie se řadí především všechny činnosti reflektující již proběhlou hru nebo čas strávený na táboře, metoda zpětné vazby a sebereflexe zažívá všeobecně veliký rozvoj a není tedy divu, že se jako součást programu čím dál více vyskytuje i na dětských táborech, nereflktuje se jen činnost oddílových vedoucích na pravidelných poradách, ale také dětí samotných²⁴ (co je jim líbilo/nelíbilo, povedlo/nepovedlo a proč?);
- **kulturní:** mezi kulturní program řadíme zpravidla jakékoliv návštěvy na táboře (ukázky práce záchranných sborů ČR – hasiči, policie, záchranáři, strážníci apod., návštěvy tanečních a divadelních skupin), ale také výlety, návštěvy hradů, zámků a jiných pamětihodností v okolí tábora.

²³ FRIDRICH, O. *111 her pro motivaci a rozvoj týmů*. Praha: Grada Publishing, 2009, str. 12.

²⁴ Tato zpětná vazba je velkým pomocníkem pro oddílové vedoucí a samozřejmě má pro OV velkou motivační funkci.

Táborový program se řídí také vyváženým denním režimem, který vymezuje čas určený pro hry, hygienu, jídlo a spánek nejen dle platných norem, ale i potřeb všech účastníků. Režimy dne jsou většinou na většině táborů obdobné, což jen podle mého mínění dokazuje osvědčenost tohoto modelu. Je nutné, aby reflektoval potřeby dětských účastníků, poskytoval dostatečný prostor pro hygienu – a to i duševní, s ohledem na věkovou kategorii.²⁵

Všichni účastníci tábora bez výjimky se musí řídit táborovým řádem. Ten by měl stručně definovat základní pravidla, která se musí v průběhu pobytu dodržovat. Samozřejmostí jsou zákazy požívání omamných látek, kouření cigaret a pití alkoholu. Častá jsou ale také omezení týkající se návštěv rodičů nebo používání mobilních telefonů, které má negativní vliv nejen na dítě samotné, ale i na ostatní jeho kamarády, např. ty, kteří mobilní telefon nevlastní.

Ačkoliv by se po přečtení této kapitoly mohlo zdát, že jsou letní dětské tábory spíše strašákem s až příliš pevnou a zkostnatělou strukturou zatěžkanou složitou hierarchií, která je svázaná množstvím pravidel, je nutné si uvědomit, že právě díky všem těmto náležitostem vzniká model fungující mnoho let, který má i nepopiratelnou výchovnou hodnotu. Navíc, jakmile si malí i velcí účastníci tábora zvyknou na tento specifický režim, dostane se jim paradoxně mnohem více volnosti a zážitků, než kdyby měli skutečnou stoprocentní volnost, se kterou by neměli možnost se naučit zacházet.

²⁵ Větší tábory jsou zpravidla děleny ještě do věkových kategorií – dvou, nebo tří (mladší, střední a starší), což umožňuje pestřejší a operativnější práci s programem i režimem.

5 ANALÝZA LDT NOO BULOVKA

5.1 VÝZKUMNÉ METODY A CÍLE

V následující části se pokusím analyzovat letní dětský tábor Bulovka v Zalužanech, konkrétně jeho II. turnus, na který již několik let jezdím jako oddílový vedoucí. Nejprve charakterizují veškeré náležitosti a specifika tohoto tábora (historie, lokalita, kolektiv dětí a vedoucích, denní režim). Následně se zaměřím na analýzu vybraných aktivit táborového programu, který je podle mého názoru jedním z nejpodstatnějších ukazatelů kvalit tábora. Připravit vyvážený táborový program, který dětem poskytuje prostor pro zábavu, je pro ně dostatečně atraktivní a zároveň naplňuje zamýšlené výchovné a vzdělávací cíle, je nelehkým úkolem každého táborového vedoucího. Pokusím se tedy vytyčit slabé a silné aspekty jednotlivých aktivit, jednak na základě osobních zkušeností a také na základě srovnání s výsledky mého dotazníkového výzkumu, který proběhl na LDT v Zalužanech v letech 2011 a 2012. Ukázkový dotazník je součástí přílohy této práce.²⁶ Na základě výsledků svého pozorování v závěru zformuluji obecná doporučení pro tvorbu táborového programu, která zkonfrontuji se získanými poznatky z literatury užití v předcházející teoretické kapitole. Zároveň se pokusím objektivně zhodnotit letní dětský tábor v Zalužanech, označit nejvýraznější pozitiva a negativa a zamyslet se nad případným prostorem pro zlepšení.

5.2 HISTORIE A CHARAKTERISTIKA

Rekreační středisko, ve kterém je zmiňovaný dětský tábor situován, provozuje Nezávislá odborová organizace Nemocnice Na Bulovce v Praze. Ta po roce 1989 odkoupila pozemek ve středočeském kraji nedaleko obce Zalužany u Příbrami se záměrem vystavět zde rekreační středisko pro své zaměstnance a jejich rodiny. Cílem bylo vytvořit ideální a cenově dostupné místo k trávení letních prázdnin a dalšího volna, o kterém by se zároveň dalo uvažovat jako o zaměstnaneckém benefitu. Zájem o jeho využívání ale nebyl takový, jak si zřizovatel představoval, a postupem času, v závislosti

²⁶ Vzorový dotazník viz Příloha č. 2.

na otevření trhu a raketovém nárůstu možností, jak trávit dovolené, upadal ještě mnohem více. Organizace se proto rozhodla využívat středisko k pořádání zotavovacích akcí pro děti zaměstnanců Nemocnice Na Bulovce v průběhu celého školního roku v době školních prázdnin. Tak vznikly tři turnusy dětských táborů o velkých prázdninách a tzv. malé tábory o velikonočních svátcích a podzimních prázdninách. Postupem času se tábor otevřel i všem dalším dětem bez nutnosti přímých vazeb na nemocnici.²⁷

Turnusy LDT Zalužany „Račí lom“ pro rok 2013

1. turnus: od 26.6. do 18.7.2013
2. turnus: od 18.7. do 8.8.2013
3. turnus: od 8.8. do 26.8.2013

(Termín podzimního a velikonočního tábora je vždy přizpůsoben konkrétním termínům těchto prázdnin.)

Celková kapacita tábora je v dnešní době 96 lůžek v chatkách a 42 lůžek v budově – mimo ošetřovny a izolací. Mladší děti (cca do 10 let věku) jsou ubytovány v patrové zděné budově na dvou až pěti-lůžkových pokojích. Na chodbě se nachází společné sociální zařízení (sprchové kouty, WC, umyvadla) a botníky. Pokoje jsou vybaveny válečkami či palandami, skříněmi, stoly a nočními stolky. V pokojích je zavedena elektřina. Celá budova je centrálně vytápěná (ústřední teplovodní topení). Ubytovací kapacity a klubovna jsou situovány v prvním patře budovy společně s ošetřovnou a dvěma izolacemi (dívčí a chlapecká), v přízemí je pak další sociální zařízení, dále sklad sportovních potřeb, jídelna a kuchyň se zázemím. Starší táborníci v létě obývají čtyřadvacet dřevěných čtyřlůžkových chatek. Chatičky jsou zařízení dvěma palandami, stolkem a skříněmi. Jídelna má kapacitu zhruba sedmdesát míst, jídlo se tedy na letním táboře obvykle vydává ve dvou směnách. Vedle hlavní budovy se nachází zastřešená uzavřená pergola pro vedoucí, která slouží především k poradám

²⁷ [ANONYM]. LDT Zalužany – Račí lom. [online]. [cit. 17.4.2013]. URL: <www.zaluzany.cz>.

vedení, ale také jako prostor vymezený pouze dospělým. Celý objekt tábora je oplocen, vedle příjezdové brány se nachází stanoviště hlídky.

V areálu je celoročně přítomen správce, který je zaměstnancem zřizovatelské organizace. Obývá byt přímo v hlavní budově o dispozici 2 +kk. Zodpovídá za udržování objektu v průběhu celého roku. Výhodou tedy je, že se areál dá díky nepřetržité přítomnosti správce využívat takřka kdykoliv přes rok. Tento stálý zaměstnanec zároveň pracuje jako kuchař v průběhu letních dětských táborů. Tato kumulace úloh a povinností není však dle mého názoru ideální. Jak již bylo řečeno výše, velmi podstatné je pro táborový kolektiv rozdělení zodpovědností a kompetencí. To je však v tomto případě právě poněkud protichůdné, protože jedna osoba nemůže sama zabezpečovat dva tak zásadní úkoly, jako je správa objektu (v případě jakýchkoliv poruch či závad) a zároveň se plnohodnotně věnovat přípravě jídla, plánování jídelníčku, starat se o pořádek v kuchyni a dodržování stanovených hygienických zásad. Ponechávám stranou, že – dle mého mínění – by kuchař na akci podobného typu měl být skutečným odborníkem na výživu a mistrem svého řemesla, aby bylo o děti postaráno v nejlepší možné míře. Jako problematická se pak jeví i skutečnost, že zaměstnavatelem kuchaře je sama zřizovatelská organizace, která je zároveň přímým nadřízeným i pro hlavního vedoucího. Může tak docházet k roztržitému jeho výsadní autority, jelikož on i kuchař se zodpovídají stejnému nadřízenému orgánu, což může být v mnoha případech kontraproduktivní. Z vlastních zkušeností však mohu naštěstí potvrdit, že v rámci našeho turnusu k podobným potížím v minulosti nikdy nedošlo. Rozhodně zde však je prostor pro zlepšení, zejména systémové.

Vybavení tábora v Zalužanech odpovídá – opět dle mého názoru – potřebným standardům pro provozování podobné zotavovací akce. Nelze ale přehlédnout, že stejné vybavení pamatujeme už z dob našeho mládí a jistě by za zvážení stála především rekonstrukce chatek a jejich vybavení. Vzhledem k nízké finanční soběstačnosti rekreačního zařízení může být ale tento požadavek realizován až ve značně dlouhodobém horizontu.

5.3 OBEC ZALUŽANY

Obec Zalužany²⁸ se nachází na rozhraní středních a jižních Čech, přibližně dvacet kilometrů od Příbrami a má přes 350 obyvatel. Dopravní obslužnost zajišťuje silnice, která spojuje Prahu se Strakonice a dá se po ní pokračovat dále do Německa. Jedná se převážně o zemědělskou krajinu, která patří do mikroregionu Povltaví. Obec má protáhlou náves se zachovalým historickým jádrem, ve kterém se nachází řada objektů lidové architektury. Mezi nejvýznamnější pamětihodnosti Zalužan patří Zalužanský zámek, zdejší kostel a židovský hřbitov, který sice patří ke kulturním památkám, nachází se však ve velmi neutěšeném stavu.

První písemné zmínky o tvrzi v Zalužanech pochází z 15. století, dá se ovšem předpokládat, že na jeho místě existoval už dříve dřevěný zemanský dvorec. Velkou zásluhu na rozvoji tohoto šlechtického sídla měli v 16. století panové Loubští z Loub. V průběhu 17. století potom došlo na přestavbu původní středověké tvrze na renesanční zámek. Jako majitelé zámku se vystřídaly významné šlechtické rody, např. páni ze Šternberka, Schwarzenberkové nebo Waldsteinové²⁹. Není tedy nikterak překvapující, že současný ministr zahraničí Karel Schwarzenberg je vlastníkem 81 hektarů pozemků, na kterých se rozkládají lesy a pole okolo Zalužan. Zámek je zapsán v registru kulturních památek České republiky. Klasicistní kostel zasvěcený sv. Karlu Boromejskému byl v Zalužanech postaven v roce 1874, poté co byla zamítnuta žádost Zalužan o povýšení na městys (právě z důvodu chybějícího kostela). V současné době je však bohužel kostel pro veřejnost uzavřen.

Samotný táborový objekt je obklopen loukami a lesy. V blízkosti se nachází malý Račí lom, který nabízí úžasnou přírodní scenérii³⁰. Dále také větší zatopený lom s možností koupání v průzračně čisté vodě. To dokazuje i přítomnost raků, podle kterých získalo místo svůj název. V pěší vzdálenosti od Zalužan (cca 5 kilometrů) se nachází vodní nádrž Orlík a stejnojmenný zámek, kam se dá vydat za koupáním nebo na poznávací výlet. Nejbližším větším městem je Příbram, kde se nachází hornické muzeum a pět historických dolů, zámeček Ernestinum nebo neorenesanční kostel sv.

²⁸ TOMAN, J. *Kronika Zalužany. K příležitosti 700. výročí založení obce 1291–1991*. Zalužany, 1991.

²⁹ Jejich rodina užívala zámek jako rodinné sídlo až do začátku 21. století.

³⁰ Tato malebná krajina okouzila i tvůrce pohádky pro děti, Princezna ze Mlejna, která se natáčela právě v okolí Račího lomu.

Vojtěcha. Zde je také nejbližší zdravotnické zařízení, které v případě potřeby navštěvují i táborníci ze Zalužan. Oblíbeným cílem výletů v tomto kraji je také obec Březnice, kde se nachází stejnojmenný renesanční zámek, který je národní kulturní památkou. Je obklopen krásnými sady, které nabízí místo k relaxaci a odpočinku. Součástí zdejší expozice je i strašidelná místnost, kterou ocení především nejmenší děti.

Ačkoliv nejsou Zalužany příliš dobře občansky vybavené (v obci se nachází pouze jedna samoobsluha s hospodou), kompenzuje tento nedostatek malebná a nedotčená příroda, kterou osobně považuji za mnohem cennější pro pořádání akcí podobného typu. Myslím si, že jinak je lokalita pro pořádání letního dětského tábora zcela vyhovující a nabízí rozličné možnosti vyžití v přírodě nebo na poznávacích výletech po okolí. Na základě mého výzkumu, který proběhl v roce 2012 v souvislosti s touto mojí bakalářskou prací, jsem byl schopen vypracovat přehled tří nejoblíbenějších míst účastníků tábora v Zalužanech. Na prvním místě se umístila pouť v nedaleké vesnici Kozárovice, která již neodmyslitelně patří ke každoroční programové náplni, dále se umístila vodní nádrž Orlík, především pro svou možnost koupání a překvapivě také zámek v Březnici. Obecně lze z dotazníků odvodit, že výlety za památkami oslovují spíše dívky než chlapce. Ti naopak preferují místa s možností koupání a jiného sportovního vyžití. S lokalitou a okolím tábora bylo spokojeno téměř 90 % dotazovaných respondentů.

5.4 OSTATNÍ VYBAVENÍ TÁBORA

Veškeré vybavení, které je na táboře v Zalužanech k dispozici, bylo zakoupeno zřizovatelskou organizací nebo z finančních prostředků, které byly poskytnuty jako finanční dary od sponzorů. Těmi jsou jednak rodiče některých táborníků, ale také sami oddíloví vedoucí. Snahou vedení tábora je obměňování opotřebovaného vybavení a rozšiřování nabízených sportovních potřeb a pomůcek tak, aby byly dětem poskytnuty různorodé a zároveň zajímavé aktivity pro využití jejich volného času. Za tímto účelem funguje na táboře tzv. sportovní vedoucí, který spravuje sportovní sklad (vede evidenci uložené výzbroje, vydává inventář ze sportovního skladu, eviduje výpůjčky a jejich vrácení apod.). V tomto skladu se nachází vedle základního vybavení (např. různé typy

balónů pro míčové hry, badmintonové a tenisové sady, spotřební materiál a další) také vybavení pro stolní tenis³¹, baseball, klíče od skákací trampolíny (Ø 5m), vzduchové pistole a mnoho dalšího vybavení. Přímo v areálu se nachází dvě hřiště – jedno pro volej/nohejbal a druhé, pískové, na plážový volejbal.³² K dalšímu vybavení potom patří rozsáhlé zásoby výtvarných potřeb (tyto jsou pravidelně doplňovány), velké množství deskových her a dětských pohádkových knížek, které jsou táborníkům k dispozici. Mezi inventář patří také promítací plátno a projektor, který je využívám především pro letní dětské kino v případě nepříznivého počasí, kdy nelze s dětmi jít na program – ten má samozřejmě přednost před pasivním sledováním filmu (jelikož se letní kino těší obrovské oblibě nejen mezi dětmi, ale také mezi vedoucími, stává se tak společně s dětskou diskotékou výrazným motivačním nástrojem).

Součástí areálu je samozřejmě velké ohniště pro táborový oheň, z vlastní zkušenosti ale musím podotknout, že dnešní děti již trávení večera u táborového ohně, opékání buřtů a zpívání známých písniček s kytarou, neoslovuje tak, jak tomu bylo dříve. Specialitou tábora je potom udírna, ve které se připravuje jedno táborové jídlo jako odměna pro všechny. Je využívána zejména při tematicky vhodných dnech, kdy je podávání párků typické, například při táborové pouti, kam zcela jistě již tradičně podávání párků patří. A i taková drobnost, jako jsou uzené párky z vlastní udírny, dokáže přispět k atmosféře táborové pouti.

Vše výše uvedené dokladuje můj osobní názor, že vybavení tohoto tábora je spíše nadstandardní. Nesmí se však podceňovat význam aktivit, které probíhají bez těchto „vymožeností“. Někteří oddíloví vedoucí by se tak mohli mylně domnívat, že zapůjčení míče nebo deskové hry je programem na celé dopoledne bez nutnosti zásahu nebo přispění samotného oddílového vedoucího. Tyto činnosti by se měly využívat pouze jako doplňkové a vždy s dostatečným přispěním invence samotného vedoucího. Pozornost by měla být věnována celotáborové hře a společným oddílovým aktivitám, které dětem představí i další možnosti, jak naložit se svým volným časem.

³¹ V areálu tábora je instalován venkovní pevný pingpongový stůl.

³² Vedle těchto dvou hřišť je rovný travnatý prostor, který se využívá jako hřiště fotbalové s přenosnými bezpečnými brankami.

5.5 KOLEKTIV VEDOUCÍCH

Tým táborových vedoucích a praktikantů letního dětského tábora v Zalužanech se vzhledem k vysokému počtu dětí obvykle skládá z 16 - 18 osob. Nejpočetnější skupinu tvoří mladí lidé okolo 20 let věku, většinou studenti vysokých a vyšších odborných škol různého zaměření, převážně pocházející z Prahy a blízkého okolí. Někteří z nich studují stejnou vysokou školu, jiní mají společné známé, výjimkou ale nejsou ani ti, kteří se vidají pouze jednou za rok právě v Zalužanech. Další samostatnou skupinou jsou praktikanti, kteří studují střední školy nebo učiliště. V táborovém týmu ale nemohou chybět ani starší jedinci, výjimkou nejsou ani více jak 50ti letí. Oproti skupinám oddílových vedoucích a praktikantů jsou tito starší jedinci v početní menšině (především proto, že jsou již zaměstnaní ve stálém pracovním poměru a je pro ně tedy komplikované zajistit si volno na dlouhou dobu tábora). Tito starší členové týmu díky svému uvážlivějšímu, zkušenějšímu a mírnějšímu přístupu dávají táboru potřebnou dávku sebereflexe, zodpovědnosti a svým způsobem i bezpečnosti. I pro rodiče při předávání dětí u odjezdu/příjezdu představují jakousi důvěru a jistý klid. Naopak mladší členové táborového týmu dokáží pro děti připravit hry plné nasazení, dobrodružství a sportovního vyžití. Takto věkově vyvážený tým je tedy ideální jak pro děti, tak i rodiče a tím i pro zřizovatele i samotný táborový tým – na rozdíl od nevyváženého kolektivu např. jen mladých vysokoškoláků apod. Z táborového týmu NOO Bulovka v Zalužanech mají pouze tři oddíloví vedoucí pedagogické vzdělání. Tato skutečnost je ovšem kompenzována celoročními školeními a semináři, kterých se všichni pravidelně účastní.

Každý konkrétní vedoucí se posuzuje individuálně podle různých kritérií, než je do táborového kolektivu přijat a než je mu přiřazen vlastní oddíl. Sleduje se především³³ hladina osobní energie (extroverti nebo introverti, baviči nebo serióznější typy), preference týmových rolí (ambice vést nebo schopnost následovat vedení), preference rolí ve tvořivém procesu (zdroj nových nápadů nebo vykonavatel a kritik, lidé s „nohama na zemi“ nebo snílci) a další hlediska závislá na typu akce a počtu účastníků. Ideální táborový tým by měl vyváženě obsahovat všechny tyto typy. Podstatná je tedy

³³ FRANC, D.; MARTIN, A.; ZOUNKOVÁ, D. *Učení zážitkem a hrou*. Praha: Computer press, 2007.

jeho diverzita. Podle těchto faktorů se zároveň rozdělují vedoucí k jednotlivým oddílům podle osvědčených kritérií (dělení oddílů je pohlavní – na chlapecké a dívčí nebo smíšené oddíly a věkově strukturované nebo smíšené oddíly).

K oddílům nejmenších dětí jsou nejčastěji přidělovány nejzkušenější členky táborového týmu. To ovšem nutně neznamená, že se musí jednat o ty věkově nejstarší. Předpokládá se u nich velká míra trpělivosti, musí velmi dobře znát problematiku tábora, mít vysoce kladný vztah k malým dětem, musí být ohleduplné a laskavé. Od pátého oddílu výše se přidělují táboroví vedoucí podle genderového rozlišení, stejně jako jsou rozděleny oddíly. V těchto skupinách se vyskytují nejstarší členové kolektivu vedoucích, kteří musí mít především fyzickou a psychickou výdrž, jelikož děti v tomto věku mají nejvíce energie, musí mít lépe propracovaný a připravený program, aby se jejich oddíly nenučily, předpokládá se tedy větší míra kreativity a invence. U nejstarších dětí je zpravidla problém v tom, jak je zaujmout a to ještě všechny najednou. Vedoucí těchto oddílů musí tedy být především silné osobnosti, které si dokáží nenucenou a přirozenou formou získat respekt a uznání, musí být schopni improvizovat, připravit zajímavý program a být spíše extrovertního ražení, aby skupinu dospívajících pubescentů zaujal a oslovil. Vedoucími těchto oddílů jsou tedy většinou vysokoškoláci, kteří jsou věkově blízcí svým svěřencům.

Obr. 1: Kolektiv táborových vedoucích LDT Zalužany (soukromý archiv autora).

V roce 2010 proběhla zásadní změna na pozici hlavního vedoucího tábora. Tehdejší hlavní vedoucí byla kolektivním rozhodnutím ze své pozice odvolána na pravidelné celotáborové schůzi, které probíhají v průběhu celé roku. Způsob jejího vedení nebyl pro většinu táborového osazenstva přijatelný a to především kvůli hrubosti až vulgaritě, jejichž míru nebyla tato vedoucí schopna kontrolovat ani v přítomnosti dětí. Do kolektivu svých podřízených vnášela tímto přístupem negativní energii a direktivní způsob řízení. Její autorita byla postavena na strachu a obavách podřízeného kolektivu, a ačkoli byly některé její poznatky a připomínky velmi užitečné a věcné, nedokázala je ostatním předávat s potřebnou dávkou diplomacie. Na uvolněné místo tak nastoupil ve veřejné volbě její zástupce, který dělá hlavního vedoucího dodnes. Jeho hlavními přednostmi pro tuto funkci jsou především přirozená autorita a schopnost vést kolektiv, diplomatické vystupování vzhledem ke kolektivu vedoucích a zbylému personálu, adekvátní přístup k dětem, ekonomické a organizační dovednosti a mnoho dalšího.

5.6 KOLEKTIV DĚTÍ

Maximální kapacita letního dětského tábora v Zalužanech je 138 dětí. V posledních letech bývá u druhého turnusu, kterého se účastním, počet dětí v průměru vždy kolem sta, a to i přes setrvalý degresivní vývoj demografické křivky. S tímto souvisí problém zbylých dvou turnusů, kterých se ve slabých letech účastní podstatně méně dětí. Účastníci tábora jsou ve většině případů děti z hlavního města Prahy a širokého okolí, které na tábor jezdí pravidelně již několik let. Jejich věkové rozpětí je od 4 do 16 let. Nepatrnou převahu mají dívky nad chlapci. Podle věku a pohlaví jsou děti děleny do jednotlivých oddílů, tyto oddíly se většinou pohybují okolo deseti dětí.

1. oddíl	–	4 až 5 let, smíšený
2. oddíl	–	5 až 6 let, smíšený
3. oddíl	–	6 až 8 let, smíšený
4. oddíl	–	8 až 9 let, smíšený
5. oddíl	–	9 až 11 let, chlapci

6. oddíl	–	9 až 11 let, dívky
7. oddíl	–	11 až 13, chlapci
8. oddíl	–	11 až 13, dívky
9. oddíl	–	13 až 16, chlapci
10. oddíl	–	13 až 16, dívky

Nejmladší oddíly (1. až 4.) nejsou děleny na chlapce a dívky. Věkové hranice nejsou (a nemohou) být dogmatické, tyto věkové meze se variabilně upravují v závislosti na věkové struktuře dětí a také (v malé míře) dle požadavků rodičů na zařazení do toho kterého oddílu (dle kamarádů, spolužáků apod.). První dva oddíly se ale většinou věkově překrývají, jelikož menší děti vyžadují více pozornosti a péče, proto je dobré pracovat s nimi v menších skupinách. Je ale naprosto běžné, že na většině aktivit první a druhý oddíl spolupracují. Od 5. oddílu (tedy přibližně od 9 let věku) se začínají oddíly dělit genderově. Začínají se totiž diferencovat zájmy chlapců a dívek, rozšiřuje se jejich povědomí o pohlavních rozdílech a formuje se jejich sexualita. Zároveň se i jejich osobnostní a mentální vývoj ubírá jiným směrem a především tempem. V roce 2012 došlo k pokusnému sloučení u dvou nejstarších oddílů chlapců a dívek. Vcelku překvapivě se tento model z větší části osvědčil. U chlapců především proto, že měli menší potřebu se předvádět před celým táborem, vůči dívkám ze svého oddílu se chovali mnohdy slušněji a uctivěji, než v minulých letech. U dívek byla velká výhoda především v tom, že je chlapecká část často strhla a motivovala k aktivitám, kterých by se samy nebyly ochotné účastnit. Nejstarší oddíl dívek je totiž vždy ten nejzapeklitější právě z tohoto hlediska – zaujmout a dostatečně přesvědčit k aktivitě. Do budoucna se ale tábor pravděpodobně vrátí k původnímu, rozdělenému, modelu.³⁴

5.7 DENNÍ REŽIM

„Režim dne vymezuje určitou dobu pro jednotlivé činnosti během dne, dobu spánku, osobní hygieny, jídla, programové činnosti, osobního volna a odpočinku

³⁴ Jak psáno výše, je tento návrat odvislý od struktury přihlášených dětí, neboť pokud se přihlásí např. tři dívky v této věkové kategorii, těžko z nich lze vytvořit jeden samostatný oddíl. A naopak jejich zařazení do oddílu mladších dívek je v tomto věku zcela nemyslitelné.

účastníků tábora.“³⁵ Denní režim letních dětských táborů musí splňovat určitá kritéria, která definuje vyhláška Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy (vyhláška č. 106/2001 Sb. O hygienických požadavcích na zotavovací akce pro děti). Musí respektovat zdravotní a věkovou způsobilost dětí. Celkový program musí být náležitě vyvážený tak, aby se děti nenudily, ale zároveň aby nebyly příliš unavené. Přesný denní režim hraje důležitou roli z hlediska plánování, veškeré aktivity musí mít vymezený svůj čas tak, aby se stihlo skutečně všechno a byl umožněn bezproblémový chod tábora.

Denní režim letního dětského tábora v Zalužanech je rozdělen do dvou kategorií – pro mladší oddíly a starší oddíly:

DENNÍ REŽIM		
Mladší kategorie 1. – 4. oddíl		Starší kategorie 5. – 10. oddíl
8.00	budíček	7.15
x	rozsvička	7.30
8.30	snídaně	8.00
9.00 - 9.30	úklid	8.30 - 9.00
9.30 - 11.45	dopolední program	9.00 - 12.15
12.00 - 12.30	oběd	12.30 - 13.00
12.30 - 14.45	polední klid	13.00 - 14.45
14.45	svačina	14.45
15.00 - 17.45	odpolední program	15.00 - 18.15
18.00 - 18.30	večeře	18.30 - 19.00
19.15	nástup	19.15
19.30 - 20.00	večerní program	19.30 - 21.30
21.00	večerka	22.00

³⁵ RUDÝ, J., KAČER, J. *Příprava tábora*. Brno: Mravenec, 2007, str. 23.

5.8 ROZBOR KONKRÉTNÍCH PROGRAMOVÝCH AKTIVIT

Pro rozbor táborového programu jsem zvolil tři aktivity z odlišných kategorií. Budu porovnávat sportovní, tvořivou a naučnou hru, pokusím se pojmenovat jejich specifika, naznačit svá očekávání a kompetence ve fázi přípravy a realizace, zhodnotit míru jejich úspěšnosti mezi dětmi a reflektovat naplnění zamýšleného výchovného či zábavného záměru. Z dotazníkové evaluace potom zkusím vyvodit shrnující doporučení pro případné znovuuvedení těchto her.

5.8.1 SPORTOVNÍ AKTIVITA – TÁBOROVÁ OLYMPIÁDA

Táborové olympijské hry patří ke každoročnímu programu na většině letních dětských táborů. U dětí jsou tyto hry velmi oblíbené, stejně jako většina dalších sportovních aktivit. Tento poznatek podporuje i můj dotazníkový výzkum, ve kterém se táborová olympiáda umístila mezi třemi nejoblíbenějšími aktivitami celého tábora u více jak 85% dotazovaných respondentů. U více jak 60% z nich dokonce byla uvedena na prvním místě. Pokusím se tedy v následující kapitole charakterizovat průběh takové táborové olympiády a subjektivně vypořádat, v čem tkví její úspěšnost a oblíbenost.

Charakteristika:

V případě letního dětského tábora v Zalužanech probíhají olympijské hry v rámci jednoho celého dne (tedy v rámci dopoledního a odpoledního programu), který se nese v duchu hesla zakladatele a otce olympijské myšlenky barona Pierra de Coubertina: „*Není důležité vyhrát, ale zúčastnit se.*“ Celá táborová olympiáda je tak vedle běžných sportovních disciplín sestavena i z těch zábavných, ve kterých má šanci zvítězit skutečně každý, nejen fyzicky zdatnější jedinci. Vedle střelby ze vzduchové pistole, šipek, opičí dráhy, míčových her, běhů na různé vzdálenosti, závodů na kajaku

atp. děti soutěží také v páce s hlavním vedoucím tábora, v nošení vody v sítu, závodech s vajíčky na lžičkách, přenesení buráku jen pomocí brčka a mnoho dalších.

Samozřejmě je nutné uvažovat o olympiádě v rámci možností tábora a jeho vybavení. K některým disciplínám se využívá prostředí tábora a jeho sportovišť, jiné se odehrávají na přilehlých loukách a v blízkých lesích, případně u vody. Velmi podstatné je také zohlednit výkonnost a věková specifika dětí. Nejmladší a nejstarší děti nemohou soutěžit proti sobě a ani podle stejných pravidel. Za tímto účelem jsou rozděleny do třech výkonnostních kategorií, v rámci kterých se jednotlivé soutěžní disciplíny a úkoly přizpůsobují jejich věku:

- I. kategorie: 13 až 16 let (tedy 9. a 10. oddíl)
- II. kategorie: 10 až 12 let (tedy 7. a 8. oddíl)
- III. kategorie: 9 až 10 let (tedy 5. a 6. oddíl)

Tyto kategorie se pochopitelně ještě dále dělí na chlapce a dívky. Na jednu sportovní disciplínu je tedy nutné připravit 18 diplomů a cen. Pro nejmladší kategorii dětí (tedy 1. až 4. oddíl) je připravena vlastní verze pohádkového soutěžního odpoledne, jelikož na olympiádu jsou ještě děti v těchto oddílech příliš malé. U některých disciplín a ceremoniálů jsou však vášnivými fanoušky a tak barvitě dokreslují zábavnou atmosféru celé soutěže.

Nejdůležitějším faktorem, se kterým je nutné přistupovat k pořádání olympiády a jednotlivých soutěžních disciplín, je bezpečnost závodníků. Toto hledisko musí být vždy na prvním místě. Projevuje se v maximální snaze vyhnout se úrazům a jiným komplikacím. Tým praktikantů i oddílových vedoucích musí být v pohotovosti po celou dobu olympiády u stanoviště každé z disciplín – i těch zábavných a zdánlivě zcela bezpečných. Před náročnějšími disciplínami dostávají účastníci bezpečnostní instruktáž a případně také potřebné ochranné pomůcky. Zároveň se v rámci olympiády znovu seznamují se základními pravidly první pomoci a chováním fair play. Rozměr těchto her tak není pouze sportovní, ale též vzdělávací a výchovný, což je dle mého názoru ideální kombinace. Zároveň nelze podceňovat přípravu, jelikož právě jednotlivé disciplíny musí být pečlivě naplánovány. Není zde přílišný prostor pro improvizaci.

Neodmyslitelnou součástí her je potom samotná atmosféra a uzpůsobení daného denního režimu. Jak už vyplývá z výše řečeného, táborové olympijské hry totiž nejsou pouze sportovní aktivitou, skládající se z jednotlivých disciplín, ale také částečně dramatizační a tvořivou hrou. Podle dělení her³⁶ Rogera Calloise je v nich tak obsažen jak soutěžní prvek agónu (tedy zápasu či závodu, jejichž hlavním rysem je prvek soutěživosti), tak tzv. mimikry (skupina her, které umožňují stát se někým jiným pomocí fantazie, předstírání a maskování). Děti se stávají na celý den sportovci a je s nimi i podle toho zacházeno. Dřevěné chatičky se mění v olympijské městečko, ve kterém je např. kontrolováno přehnané dopování zakázanými látkami (tedy cukrem a sladkostmi), zároveň se zde v době poledního odpočinku sportovců pohybují novináři, kteří s nimi dělají rozhovory. Oběd je uzpůsoben potřebám každého správného sportovce a doplněn o „energetický koktejl“. Vrcholem této fabulace jsou potom zahajovací a závěrečný ceremoniál, které hrají podstatnou úlohu ve vyznění celých her. Kolektiv oddílových vedoucích se převléká do patřičných starořeckých kostýmů, kde nesmí chybět bělostné hábity z prostěradel a vavřínové věnce spletené z okolních křovin. Následně „zemdlený a na smrt unavený“ maratónský běžec zapaluje olympijský oheň, se kterým se nejprve oběhne celý tábor. Nakonec sportovní vedoucí přečte slavnostní olympijský slib, kterým děti slibují čestné zápolení, a tím jsou hry zahájeny.

V rámci závěrečného ceremoniálu (samozřejmě opět v kostýmech a ve scénickém provedení) se potom udělují medaile, diplomy a věcné ceny nejlepším sportovcům. Večer následuje správná poolympijská párty. Vzhledem k počtu soutěžních disciplín, rozdělení do kategorií a vyhlásování třech nejlepších sportovců se tak s oceněním dostane skutečně téměř na každého. Nedochozí tak k pocitu méněcennosti či neúspěchu.

³⁶ CALLOIS, R. *Hry a lidé: Maska a závrat'*. Praha: Nakladatelství studia Ypsilon, 1998, str. 215.

Obr. 2: Táborová olympiáda – vedoucí v kostýmech (archiv autora).

Klíčové kompetence:

- zásady fair play a sportovního chování
- umět přijmout vítězství a také porážku
- fyzická aktivita a sport jako náplň volného času
- spolupráce v kolektivu
- základy první pomoci

Reflexe:

Olympijské hry v takovémto provedení dle mého názoru velmi dobře splňují většinu požadavků tzv. herního desatera.³⁷ Těchto deset pravidel se dlouhodobě utvářelo a bylo postupně modifikováno tak, aby jím se řídící hry byly zábavné a přitažlivé pro všechny účastníky a zároveň poskytly návod, jak se při jejich organizaci chovat. Tyto hry ovšem kladou vysoké nároky na přípravu a kombinují hned několik herních

³⁷ DOLEŽALOVÁ, E. *Hry na dětské tábory*. Praha: Grada, 2004, str. 303.

principů. V tom pravděpodobně tkví i jejich úspěšnost a oblíbenost jak mezi dětmi, tak mezi dospělými (tedy pořadateli).

Herní desatero:

1. Zajistěte při hrách bezpečnost.
2. Promyslete dobře organizaci hry.
3. Vysvětlete srozumitelně pravidla, při nejasnostech ihned reagujte na dotazy.
4. Zapojte do hry co nejvíce dětí vhodnou motivací.
5. Sestavte družstva přibližně stejně zdatná.
6. Kromě plánovaného času mějte vždy časovou rezervu pro případ nečekané změny.
7. Zapojte děti do přípravy i do úklidu po skončení hry.
8. Ved'te děti ke sportovnímu chování podle zásady fair play.
9. Pochvalte úspěšné hráče a povzbud'te méně úspěšné.
10. Respektujte věkové odlišnosti dětí. Vhodným způsobem zapojte do hry také děti s handicapem.

5.8.2 TVOŘIVÁ AKTIVITA – ZÁVĚS Z KALÍŠKŮ, BATIKOVÁNÍ

Na našem táboře se snažíme o to, aby si děti vyzkoušely co možná nejvíce rozmanitých činností včetně takových, u kterých je kladen zřetel na jemnou motoriku rukou, dále na kreativitu a jejich nápaditost. Běžně se při práci setkávají s přírodními materiály, s plasty, potravinami jako pracovním materiálem (těstoviny, káva, koření atd.) a podobně. Z vlastní zkušenosti bych si dovolil říci, že děti mají velmi rády činnosti, kde mohou samy tvořit; činnosti, kde je vidět na konci jejich práce jasný výsledek. Děti velmi baví práce se dřevem a přírodním materiálem, zejména v lese, při stavbách příbytků a domečků. Na práci s kovovými a recyklovatelnými materiály ale nejsou tolik zvyklé. Proto jsem pro děti připravil práci s prázdnými hliníkovými kelímky od čajových svíček, ze kterých jsme vyráběli okrasný závěs do okna či na dveře.

Charakteristika:

Pro práci je nutné připravit:

- prázdné kalíšky od čajových svíček
- propisku
- drátek nebo provázek
- klacík o délce cca 20 cm, klidně i přírodní s kůrou
- nůžky na papír

Prázdné hliníkové kalíšky od svíčky nastříhneme na několika místech (celkem až jedenácti) až ke kulatému středu. Po nastřížení okrajů je narovnáme tak, aby nám vzniklo sluníčko s paprsky. Do kulatého středu pomocí propisky namalujeme oči, pusu, nos a dále můžeme různými vlnkami udělat okrasné paprsky. Případně můžeme pro výtvarně zdatnější děti zvolit i jiný komplikovanější vzor. Šikovnější a zručnější děti mohou pracovat i se šablonou ryby a tuto do kalíšku od svíčky vystříhat. Postup je stejný jako u sluníčka. Pomocí kuličkového pera na vystříženou rybkou namalujeme šupinky, oči, pusu. Nápaditosti se ale meze nekladou. Z kalíšků od čajových svíček je možné vytvořit i spoustu dalších tvarů. V horní části výrobku pak pomocí ostrého předmětu vytvoříme otvor, kterým protáhneme provázek nebo drátek a hotové výtvary spojujeme. Délka řetězu závisí na každém autoru, kolik článků zvládne udělat. Pochopitelně čím delší, tím zajímavější a hezčí výrobek vznikne. Takto připravený řetěz následně přivážeme na připravený klacek. Řetězy věšíme dále vedle sebe, až vznikne zajímavý a nápaditý výrobek. Rytina v rybkách a ve sluníčkách vypadá velmi hezky zejména z obrácené strany. Z odpadu jsme vytvořili hezkou ozdobu, která udělá maminkám jistě velikou radost.

Klíčové kompetence:

- tvořivost, kreativita v rámci výtvarné aktivity
- zručnost
- trpělivost
- práce s recyklovatelnými materiály, ekologie

Obr. 3: Závěs z kalíšků od svíček (archiv autora).

Reflexe:

Dětem, se kterými jsem pracoval, se aktivita velmi líbila, práce pro ně nebyla příliš složitá a s hliníkovým kelímkem se jim pracovalo dobře, protože je to materiál velmi poddajný a zároveň není příliš nebezpečný. Každé dítě dostalo potřebný materiál k výrobě okrasného závěsu. Před započítím úkolu bylo dětem názorně předvedeno, jak přesně mají postupovat. Následně začaly děti samy vyrábět. Ve skupině pracovalo 20 dětí ve věku 10 -12 let, děvčata i chlapci. Dětem bylo nutné během zadávání úkolu důkladně vysvětlit postup s příkladným předvedením, následně pracovaly samostatně, ale stále pod dohledem vedoucího. Všechny děti postup pochopily a také svůj výrobek dokončily. Výsledky jejich práce a jsem shrnul do následující tabulky:

Jméno	Čas dokončení aktivity (v min.)	Počet zpracovaných kalíšků (počet ks.)	Samostatnost (sám nebo s pomocí)	Estetický dojem (hodnotí vedoucí 1 - 5)	Reflexe aktivity (hodnotí dítě 1 – 5)
Adamcová	65	18	samostatně	1	2
Arent	71	8	s pomocí	2	3
Čejka	78	12	samostatně	2	3
Dražilová	60	18	samostatně	1	2
Fiala	61	16	s pomocí	1	2
Choděra	58	10	s pomocí	1	1
Jagoš	62	16	samostatně	1	1
Jehličková	53	11	samostatně	2	1
Kmoch	73	16	samostatně	1	1
Kmochová	70	16	samostatně	1	1
Peštová	60	12	s pomocí	2	2
Ridval	74	15	samostatně	2	1
Ryšavá	69	12	samostatně	1	3
Skládalová	54	12	samostatně	2	2
Stejskalová	72	16	samostatně	1	2
Vilímová	55	10	s pomocí	2	3
Vítek	76	13	samostatně	1	2
Wolf	74	14	samostatně	2	2
Zavřel	75	16	samostatně	1	2
Žilinčár	71	16	samostatně	1	1

Výsledky mého pozorování se značně rozcházejí s mým všeobecným předpokladem ve fázi rozvažování a přípravy před začátkem této aktivity, totiž že bude jako ostatně většina kreativních a výtvarných činností zajímat spíše dívky než chlapce. Po skončení se ukázalo, že dívky hodnotily aktivitu záporněji než chlapci, a to především ze dvou diametrálně odlišných důvodů: buďto jim aktivita přišla příliš jednoduchá, nebo naopak při prvním nezdaru měly tendenci aktivitu vzdát a opustit. Chlapci lépe zvládali manuální část úkolu (stříhání, navazování a zavěšování), dívky byly lepší ve výtvarné části. Z tohoto důvodu nebylo – dle mého názoru – vhodné pro tuto aktivitu spojovat chlapce a dívky do jedné skupiny. Každý měl totiž od této aktivity jiná očekávání. Chlapci si hotový výrobek skutečně zavěsili do svých chatek a byli spokojeni s odvedenou prací, zatímco dívky příliš lpěly na estetickém dojmu. Přitom co se týče schopnosti experimentovat a kreativně tvořit ve volné práci, kdy si mohly děti

vyrobit i jakýkoliv jiný vzor, než který nabízela šablona, využívali této možnosti – pro mě překvapivě – především chlapci.

Při příští výtvarné aktivitě jsem se tedy snažil podobným nedostatkům vyhnout. Připravil jsem proto společné batikování triček. Zde bylo pochopitelně důležité dbát zvýšené pozornosti, jelikož trička se musí vařit ve vroucí vodě, a proto bylo nutné, aby u vařiče a hrncem s vodou byl neustále přítomen dozor a děti k vroucí vodě neměly vůbec přístup. Postup byl následující. Děti si z domova přivezly bílé triko, které různě nakroutily a zavázaly motouzem. Takto připravené triko pak odevzdaly oddílovému vedoucímu, který triko vložil do lázně obarvené barvivem na textil dle návodu a nezbývalo než čekat, co za obrazce se na triku objeví. Následně byla trika z lázně vyjmuta a zchlazena v ustalovacím stabilizátoru a děti si mohly prohlédnout své výtvary. Následně se dala trika usušit. Pro děti byla připravená dále další úprava s těmito triky. V klubovně měly připravené šablony pro chlapce s dinosaury a pro děvčata s motivem Hello Kitty. Každý si mohl vybrat šablonu svého oblíbeného dinosaura nebo kreslené kočky. Šablonu přiložily na přední stranu trika a pomocí houbiček nanášely černou či jinou barvu určenou na textil na své triko. Po dokončení vznikla krásná batikovaná trika s vlastnoručně vyrobeným obrázkem. Z těchto trik měly děti opravdu velkou radost. Tato komplikovanější aktivita zcela jistě překonala výrobu závěsů z kalíšků od svíček.

Obr. 4: Batikování triček – sedmý oddíl a jejich výtvary (archiv autora).

5.8.3 VZDĚLÁVACÍ AKTIVITA - VÝROBA HERBÁŘE

Edukativní aktivity by měly být nedílnou součástí táborového programu. Vedle sportovních a kreativních aktivit je nezbytné předat dětem některé základní znalosti a rozšířit tak jejich obzory. To vše samozřejmě ideálně formou hry.

Charakteristika:

Pro svůj oddíl jsem v roce 2010 připravil jako naučnou aktivitu výrobu vlastního herbáře z bylin a rostlin, které se dají najít v blízkých lesích a na loukách. Hra se však nesešla s valným úspěchem. Cílem mělo být, aby se děti naučily poznávat rostliny, které se všude kolem nás nachází a uvědomily si, že tyto rostliny jsou velmi užitečné a často i léčivé. Toto se mi však nepodařilo. Děti tato aktivita nebavila a tak se předpokládaný výsledek nedostavil. Při zpětné reflexi jsem si uvědomil, jak důležitou roli hraje správný výklad a atmosféra, kterou pro každou jednotlivou hru oddílový vedoucí vystaví. Proto jsem pro následující rok celou aktivitu obohatil o rozměr jednoduchého příběhu či fabule a přidal další rozšiřující aktivity, související s vybraným přírodovědným tématem. Celá výroba herbáře tak získala jednotící rámeček: sběr kouzelných rostlin na výrobu lektvarů, pro které velký čaroděj (oddílový vedoucí) vysílá své učně (děti) a společně potom vytvoří knihu kouzel (herbář).

Jednotlivé rostliny se tedy sbíraly jako kouzelné byliny, které každá mají speciální vlastnosti a bodovou hodnotu. Vedoucí se pro tuto hru stal hlavním čarodějem, který zaučuje své učně do tajů magie rostlin. Předem bylo specifikováno, jaká bylina skrývá které kouzlo a kolik za ní čarodějův učen může získat kouzelných bodů. Některé kouzelné vlastnosti potom skutečně vycházely z léčivých účinků dané byliny. Zároveň se docílilo toho, že děti sbíraly pouze předem vybrané rostliny a netrhaly všechno, co jim v lese nebo na louce přišlo do cesty. Tedy např.:

- smetánka lékařská (pampeliška) – podporuje pozitivní náladu a radost;
- jitrocel kopinatý – regeneruje a hojí rány;
- sedmikráska chudobka – kdo ji požije, nadpozemsky zkrásní;

- vlčí mák – uspává protivníka;
- kopřiva dvoudomá – přiděluje nadlidskou sílu.

Z některých rostlin potom bylo možné skutečně uvařit lektvar (tedy čaj) a uschovat ho do lahviček k pozdějšímu použití. Užívání těchto lektvarů potom bavilo především mladší děti po celý zbytek tábora.

Klíčové kompetence:

- poznávání okolní přírody
- základy botaniky a sběru léčivých rostlin
- výroba vlastního herbáře
- environmentální výchova

Reflexe:

Atraktivitu hry tedy výrazně zvýšil pohádkový až fantasy rámeček, který přitom neubral nic z původních záměrů a cílů. V závěru tábora jsem cvičně vyzkoušel, jak si děti pamatují české názvy vybraných rostlin a zda jsou schopny rostliny přiřadit k obrázku. Právě princip asociativního myšlení (tedy že si nejprve vzpomněly na kouzlo a svou zkušenost s ním, a potom na název rostliny) výrazně zvýšil výslednou úspěšnost této aktivity.

5.9 SROVNÁNÍ CELOTÁBOROVÝCH HER LDT ZALUŽANY 2010 – 2012

Celotáborové hry (dále jen CEH, nebo též CETEH) určují jednotící rámeček pro celý tábor v konkrétním roce. Spojují různé hry (etapy CETEHu), v rámci kterých proti sobě soutěží předem určené týmy. Ty mohou být rozděleny podle stejných kritérií jako jednotlivé oddíly. Tento model dělení družstev však není – dle mého názoru – ideální, a to hned z několika důvodů. Za prvé nezohledňuje s věkem související rozdíly mezi

jednotlivými dětmi (jak fyzické, tak intelektuální či osobnostní). Ve složitějších aktivitách jsou tak mladší oddíly v nevýhodě, při těch jednoduchých se naopak starší děti většinou nudí. Není zde také patřičný důraz na tvoření sociálních vazeb i mimo vlastní oddíl, jelikož děti jsou zvyklé pracovat po celou dobu tábora ve stejných neměnných skupinách. Z těchto důvodů se na letním dětském táboře v Zalužanech rozdělují táborníci na CETEH do zcela nových skupin, ve kterých jsou vždy rovnoměrně zastoupeny různé věkové hladiny. Starší děti tak přebírají částečnou zodpovědnost za své mladší spoluhráče. Ti naopak ke svým starším kolegům většinou přirozeně vzhlíží a nenásilně se tedy od nich učí. Sociální působení takovéto aktivity pak získává mnohem větší efekt.

Velký důraz je kladen na výběr témat CETEHu. Samotný CETEH se pak většinou připravuje a plánuje s dostatečným (zpravidla ročním) předstihem. Při výběru nosného tématu CETEHu je nutné dát pozor na několik úskalí, která jsem zformuloval na základě pozorování, osobní empirické zkušenosti a zpětné reflexe. V ideálním případě by měly všechny níže uvedené zásady platit současně. Jsou to:

- 1) srozumitelnost tématu pro děti**
- 2) atraktivita a schopnost zaujmout**

Dané téma musí být vždy pro všechny děti na táboře dostatečně atraktivní, moderní, poutavé a zajímavé. Je velmi zrádné vybírat téma shodné pro desetileté a patnáctileté děti. Zároveň by téma nemělo být zajímavé jen pro tvůrce a autory CETEHu – tedy pro dospělé v táborovém týmu. Aby se vybraným tématem nebavili více dospělí než samotné děti. Jako příklad zde použiji zaměření CETEHu z roku 2009, kdy bylo dle mého názoru nevhodně zvoleno téma FIRMY s.r.o.

Obr. 5: CETEH – Firmy s.r.o.; úvodní ceremoniál (archiv autora).

Celá hra byla postavena na souboji v dnešním korporátním světě, kdy mezi sebou soupeřily jednotlivé firmy o kapitál a renomé. Jednalo se o pokus parodovat byrokratický úřední a kancelářský systém. Ačkoliv byla úvodní scéna dobře propracovaná, většina dětí nepochopila záměr a celá myšlenka pro ně byla příliš složitá. Děti nerozuměly použitému pojmosloví a úřednické mluvě, jako například živnostenský rejstřík, daňové přiznání, kapitál atp. Na jednotlivé hry bylo pak velmi složité naroubovat vazbu na vybrané téma. Při zpětné reflexi s kolegy z vedení po skončení tábora jsme došli ke společnému závěru, že pro dnešní děti již není svět obleků, mobilních telefonů a počítačů nic iluzivního a zvláštního a takto zaměřený CETEH tak pro ně ztrácel punc zajímavosti a jedinečnosti.

3) divadelnost tématu (schopnost vytvářet atmosféru, příběh a postavy)

4) znalost a zkušenost, povědomí o tématu mezi dětmi

Mnohem lépe se pracovalo s tématy, které vytvářely prostor k budování iluzivního světa v rámci tábora, jako tomu bylo např. u jednoho z nejvyvedenějších táborů na téma divokého západu. Úvodní ceremoniál, který byl v podstatě nacvičenou divadelní scénkou s velmi dobře propracovanými kostýmy, nastartoval celý tábor a udal

mu atmosféru. Mnohem snáze se potom zasazovaly jednotlivé hry do celkového schématu. Vzhledem k tomu, že děti znají mnoho westernových filmů, komiksů, počítačových her či literatury, bylo pro ně mnohem snazší se do dané situace vžít a fungovat v jejím rámci autonomně (např. přicházely s vlastními kovbojskými či indiánskými jmény, případně samy navrhovaly aktivity, které by se na divoký západ hodily a čemu by se tedy mohl oddíl věnovat).

Obr. 6: CETEH – Divoký západ; zahajovací ceremoniál (archiv autora).

5) vzdělávací a výchovné cíle

6) téma nesmí bránit táborovému řádu a nastolené hierarchii

Téma by mělo účastníkům tábora vždy otevřít nové obzory, seznámit je s konkrétní historickou epochou, literárním dílem či rovnou celým žánrem, filmovou předlohou atp. Mělo by nabízet dostatek prostoru pro osobnostně sociální rozvoj, tedy včlenění takových aktivit, které podporují výchovné a vzdělávací cíle všeobecně platné pro letní dětské tábory. Zároveň téma musí podpořit bezproblémový chod tábora, který funguje na základě jasně definovaných pravidel a hierarchického uspořádání všech zúčastněných. Hlavní vedoucí tak vždy musí zastupovat autoritu nejvyšší, následovaný oddílovými vedoucími, praktikanty, atd. Jako velmi úspěšné se v tomto ohledu

v Zalužanech ukázalo např. také téma pravěku, které se často objevuje i na dalších podobných akcích pro děti.

Vhodně zvolené téma celotáborové hry předurčuje úspěch či neúspěch nejen vlastního CETEHu, ale i celého tábora. Je tedy nezbytné věnovat jeho přípravě patřičnou pozornost. Praxe ukázala, že se děti stále rády nechají zavést do světa fantazie, který se odlišuje od jejich běžné reality. Nabízet jim právě takovéto možnosti, podporovat jejich obrazotvornost, schopnost vyprávět a naslouchat příběhům je v době počítačů a televize nenahraditelné. V několika případech se potvrdilo, že kolektivní a individuální reflexe je velmi účinným nástrojem pro zlepšování nedostatků a žádný z členů táborového týmu by tyto metody neměl podceňovat.

6 ZÁVĚR

Ve své bakalářské práci jsem se pokusil na základě studia odborné literatury a vlastní empirické zkušenosti analyzovat letní dětský tábor v Zalužanech z několika různých hledisek. V první části práce jsem definoval pojmy *volný čas* a *pedagogika volného času*. Následně jsem se zaměřil na sféru mimoškolního vzdělávání především v období letních školních prázdnin a organizaci dětských táborů, jako jednu z možností jeho naplně. Stručně jsem nastínil historii a vývoj tábornictví u nás i v zahraničí, abych se následně mohl zaměřit na hlavní část své práce, tedy konkrétní analýzu LDT NOO Bulovka. V této části jsem nejprve charakterizoval základní náležitosti, jako jsou historie tábora, lokalita, personální obsazení a programovou náplň. Provedl jsem rozbor tří konkrétních táborových her/aktivit z různých kategorií a následnou reflexi jejich úspěšnosti a výchovného dopadu. K tomu jsem využíval jak poznatků získaných vlastním pozorováním, tak výsledků dotazníkové analýzy, kterou jsem na dětském táboře provedl osobně v roce 2012. V závěru jsem poukázal na význam celotáborových her a nabídl několik postřehů k jejich správné realizaci.

Výchova dětí je a vždy byla velmi nelehkým úkolem, se kterým se musí dospělá generace potýkat. Je mnoho rozličných způsobů, jak můžeme děti vychovávat, předávat jim své znalosti a zkušenosti. Zároveň je musíme motivovat k aktivnímu a zodpovědnému nakládání se svým volným časem. Docílíme toho i tím, že se znovu zamyslíme, jak plnohodnotně využíváme svůj vlastní volný čas. Především v dnešní uspěchané době vidíme spoustu rodičů, kteří boj o volný čas svůj, a mnohdy i svých dětí, předem vzdali. Přitom je zde nespočet možností, ze kterých jsem se právě jednu konkrétní pokusil přiblížit a obhájit jako velmi účinnou a vhodnou.

LDT v Zalužanech podle mého osobního názoru splňuje veškerá kritéria, která jsou kladena na podobné dětské akce. I přes drobné nedostatky se táborový tým vždy snaží poučit ze svých omylů, rozvíjet dále své dovednosti a prohlubovat zkušenosti, což podpořilo mimo jiné i můj zájem psát bakalářskou práci právě na toto téma. Jsem si ale plně vědom, že se jedná o velmi obsáhlou problematiku, jejíž pouze nepatrnou část jsem v této práci přiblížil. Má práce tak může sloužit jako vstupní materiál k dalšímu uvažování, diskuzím či polemikám nad tímto tématem.

Seznam pramenů a literatury:

- [ANONYM]. LDT Zalužany – Račí lom. [online]. [cit. 17.4.2013]. URL: <www.zaluzany.cz>.
- [ANONYM]. Liga lesní moudrosti (popis).[online]. [cit. 15.4.2013]. URL: <www.woodcraft.cz>.
- BEROUŠEK, P. *Rádce provozovatele a vedoucího dětského tábora*. Trutnov: Soudy, 2004.
- CALLOIS, R. *Hry a lidé: Maska a závrať*. Praha: Nakladatelství studia Ypsilon, 1998.
- DOLEŽALOVÁ, E. *Hry na dětské tábory*. Praha: Grada, 2004.
- FRANC, D.; MARTIN, A.; ZOUNKOVÁ, D. *Učení zážitkem a hrou*. Praha: Computer press, 2007.
- FRIDRICH, O. *111 her pro motivaci a rozvoj týmů*. Praha: Grada Publishing, 2009.
- HODAŇ, B.; DOHNAL, T. *Rekreologie*. Olomouc: Hanex, 2005.
- HOFBAUER, B. *Děti, mládež a volný čas*. Praha: Portál, 2004.
- HURIKÁN, B. *Dějiny trampingu*. Zlín: Novinář, 1990.
- JUNÁK, časopis skautů a skautek, ročník 35, únor 1992.
- PÁVKOVÁ, J. *Pedagogika volného času*. Praha: Portál, s.r.o., 2002.
- PRŮCHA, J.; WALTEROVÁ, E.; MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, s.r.o., 2003.
- RUDÝ J., KAČER J. *Příprava tábora*. Brno: Mravenec, 2007.
- TOMAN, J. *Kronika Zalužany. K příležitosti 700. výročí založení obce 1291 - 1991*. Zalužany, 1991.
- VÁŽANSKÝ, M. *Základy pedagogiky volného času (skriptum)*. Brno: Paido, 1995.

Seznam fotografií a vyobrazení:

- Obr. 1: Kolektiv táborových vedoucích LDT Zalužany (soukromý archiv autora), str. 31.
- Obr. 2: Táborová olympiáda – vedoucí v kostýmech (archiv autora), str. 38.
- Obr. 3: Závěs z kalíšků od svíček (archiv autora), str. 41.
- Obr. 4: Batikování triček – sedmý oddíl a jejich výtvary (archiv autora), str. 43.
- Obr. 5: CETEH – Firmy s.r.o.; úvodní ceremoniál (archiv autora), str. 47.
- Obr. 6: CETEH – Divoký západ; zahajovací ceremoniál (archiv autora), str. 48.